

Kıpçakçada Morfolojik Ayrımlaşma (*Differentiation*): Tarihî-Karşılaştırmalı Bir Tahlil

Prof. Dr. Mustafa Öner

Ege Üniversitesi

Genel dil biliminde ayrışma (*differentiation*) aynı kökenli dillerin gelişimini karakterize eden süreçlerden biridir ve bütünleşme (*entegrasyon*) olgusunun tam tersidir. Ayrışma tarihî süreç içinde yavaş yavaş ortak unsurların eksilmesi ve özellikle ses yapısında başlayan farklılaşmanın şekil yapısına da yansması sonucunu alır.

Aslında din kitaplarına yansıyan Babil Kulesi anlatımı, bize en eski dilsel ayrışmayı vermektedir. Bilindiği gibi Bâbil Kulesi aynı zamanda karışıklığın ve yetmiş iki dilin, yani bütün dünya dillerinin bir tek ana dilden türemiş olduğu yolundaki görüşün sembolüdür. Hükümdarlık sarayındaki kitâbelerden, bu devirde bir kısmı benliğini yitirmiş vaziyette 2000 yıldan beri birlikte yaşayan Sumer, Akkad, Gutî, Amurru, Kassit, Ârâmî, Asurlu gibi kavimlerin üzerine, II. Nebukadnezar'ın Kudüs yahudilerinin tamamı ile zaptettiği çeşitli ülkelerden şehrin imarı, özellikle ziguratın onarımı için esir işçiler ve Filistinli, Fenikeli, Mısırlı, İyonyalı, Elamlı, Med ve Pers ustalar getirdiği öğrenilmektedir. Kitâb-ı Mukaddes'in bahsettiği, başlangıçta tek olan dilin Bâbil'in ve kulenin yapımı sırasında çeşitli dillere, Hz. Nûh'un torunlarının sayısına göre de yetmiş iki dile (Tekvîn, 10/1-32) ayrılması efsanesinin böyle bir gerçekten kaynaklandığı açıkça belli olmaktadır." (S. Erdem "Bâbil", İslam Ansiklopedisi, TDV 1991, 4.C. 394-395)

XI. yüzyılda konuşulan Türk diyalektleri ve yazı dilleri hakkında bize ilk ansiklopedik bilgileri veren Mahmûd Kâşgarî *Dîvânü Lügâti't-Türk* adlı biricik eserinde yirmi kadar Türk boyunu andığı gibi Kıpçakça hakkında da kapsamlı denebilecek bilgiler vermiştir. (Akartürk Karahan *Dîvânü Lügâti't-Türk'e Göre XI. yüzyıl Lehçe Bilgisi* 2013: 217-221) Çağdaş Kıpçak yazı dilleri için Türkoloji literatüründe bilinen ses ve şekil bilgilerinin ise çok daha yeni zamanlarda yazıya geçtiğini ve dolayısıyla bugünkü Kıpçak yazı dillerinin oluştuğunu belirtmek gerekir. (Mustafa Öner Bugünkü Kıpçak Türkçesi 1998: XXI-L)

Bildiride; Rus dil biliminde daha çok fonetik süreçlerde incelenen differentsiatsiya (*дифференциация*) olgusunun Kıpçak yazı dillerinin morfolojisine nasıl yansıdığı tarihî-karşılaştırmalı yöntemle incelenecektir. Böylece örneğin Eski Türkçe *töz-me-y-ü* z gerundium. > Codex Cumanicus *tözme* "dayanmadan" ve buradan ikincil morfoloji ile Bugünkü Kıpçak Türk. -mAy [Olumsuz Gerund.] vb. ikincil ses ve şekil yapıları...Eski Türkçe -Ar partisip + GA datif > Tat., Bşk. -ArgA infinitif vb. (krş. Serebrennikov-Gadjieva Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri 2018: 201)

Bu yaklaşımla Eski Türkçe döneminden itibaren yazılı belgelerde tespit edilen birincil (asli) gramerin XIII. asırda meydana gelen Orta Türkçe yazılı lehçelerine doğru nasıl evrildiği ve nihayet XIX. yy. sonu ilâ XX. yy. başı Çağdaş Türk yazı dillerinde nasıl ikincil bir gramer oluşturduğu tahlil edilebilmektedir. Gramerdeki asli ve ikincil morfemlerin tespitinin ise doğrudan doğruya tarihî karşılaştırmalı dil bilgisi ve öğretimi açısından çok büyük önem taşıdığı açıktır.

Seçme Kaynakça

Şerbak A.M.(1977) Очерки по сравнительной морфологии тюркских языков (İmya), Moskva.

Tekin T. (1968). A. Grammar of Orkhon Turkic. Indiana University Publications. The Hague (Uralic and Altaic Series. Vol. 69)

Tenişev E. R. //Ot. Red. (2002) Sravnitelno-istoričeskaya grammatika tюркских языков. Regionalnie rekonstruktsii, Moskva, "Nauka", 2002.